

центр при Администрации Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ias.gov.by/ru/sociology/research/Ispolzovanie-seti-internet-v-Respublike-Belarus_i_0000000216.html.

¹² Александров А. Беларусь: Сеть под контролем: аналитический доклад о вызовах свободе слова в Интернете в Беларуси [Электронный ресурс] / А. Александров. – Режим доступа : http://www.indexonensorship.org/wp-content/uploads/2013/01/IDX_Belarus_Rus_WebRes_Final.pdf.

¹³ К мобильному обществу: утопии и реальность / под ред. Я. Н. Засурского – М. : Изд-во МГУ, 2009. – С. 28.

УДК: 328 : 321.01 (73) (092)

© Ольга Гришин-Гришук
(Чернівці)

ОСОБЛИВОСТИ ТРАКТУВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ГАННОЮ ПІТКІН

У статті автор аналізує особливості трактування поняття представництва через призму поглядів політолога Ганни Піткін. Простежуються тенденції розвитку представництва у сучасному політичному процесі, визначаються шляхи подальшого вдосконалення політичного представництва.

Ключові слова: Ганна Піткін, представництво, політичне представництво, типи політичного представництва, комітети політичної дії.

О.Гришин-Гришук

Особенности толкования представительства Анной Питкин

В статье автор анализирует особенности трактовки понятия представительства через призму взглядов политолога Анны Питкин. Прослеживаются тенденции развития представительства в современном политическом процессе, определяются пути дальнейшего совершенствования политического представительства.

Ключевые слова: Анна Питкин, представительство, политическое представительство, типы политического представительства, комитеты политического действия.

O. Gryshyn-Gryshchuk

Peculiarities of the Definition of Representation by Hanna Pitkin

This article discusses the features of political representation, defined by American scientist Hanna Pitkin. Hanna Pitkin is a researcher, who received Heine Prize for innovation in the subject of political representation. It is therefore interesting for us to study the definition of the political representation, offered by Hanna Pitkin.

Key words: Hanna Pitkin, representation, political representation, types of political representation, political action committee.

Американський політолог Ганна Піткін стала автором власної концепції теорії представництва, отримала премію Йогана Скайтте в галузі політичних наук «за новаторську теоретичну працю стосовно питання представництва». Сьогодні поняття представництва є недостатньо вивченим саме через призму політології, частіше воно є предметом дослідження правників. Завдяки таким політологам, як Г. Піткін, ми можемо поглянути на концепцію представництва з нового боку та простежити сучасні тенденції представництва в Україні та світі.

Перш за все Г. Піткін виокремила методологічні підходи до аналізу політичного представництва: формально інституційного, символічного, описового та субстантивістського.

Формально-інституційний підхід розглядає механізм відбору представників та механізми позбавлення владних повноважень тих виборців, які не діють згідно з вимогами представлених. Якість представництва оцінюється відповідно до розвитку цих механізмів.

За символічним підходом основна увага приділяється оцінці міри прихильності електорату до певного представника, наскільки він схожий на представлену ним соціальну групу.

Описовий підхід допомагає оцінити ступінь об'єктивної схожості даного представника з соціальною групою, яку він представляє, наскільки схожими інтереси, установки, походження.

За субстантивістським підходом оцінюються виключно конкретні дії представників на предмет їх відповідності інтересам репрезентованих. Тобто наскільки наслідки дій співвідносяться з можливими найкращими наслідками.

На думку Г. Піткін, найбільш об'єктивним є формально-інституційний підхід, який є доволі популярним серед науковців, оскільки включає найбільш чіткі індикатори визначення представників та способів, за допомогою яких вони втілюватимуть інтереси представлених груп.

Розглядаючи питання представництва, свій аналіз науковець розпочинає саме з політичної практики застосування представництва, яке допомагає визначити види представництва та ті групи, які потребують репрезентації.

Як показує досвід усіх країн з демократичним правопорядком, разом з представництвом громадян і територій у них була створена й досить відпрацьована система представництва інтересів. Обидва види представництва тісно взаємопов'язані один з одним і тільки у своїй сукупності вирішують проблему адекватної взаємодії та взаємозв'язків громадянського суспільства і держави.

Оскільки в переважній більшості випадків основними учасниками передвиборчої боротьби і, відповідно, поділу місць у представницьких установах є партії, різного роду непартійні об'єднання, зацікавлені у впливі на органи державної влади, спочатку прагнули до встановлення досить тісних зв'язків з ними. Чим ближче були між собою ці організації за своїми соціально-економічними та політико-ідеологічними характеристиками, тим сильніше було їх взаємне тяжіння. У період існування класових («буржуазних», «робочих», «селянських») партій сформувалися різні форми зв'язків, багато з яких збереглися й донині. «Буржуазні» партії стали центром політичного тяжіння підприємницьких асоціацій та інших груп бізнесу, включаючи окремі компанії, партії встановлювали тісні відносини з профспілками. Проте форми і методи співпраці у тих і інших були далеко не ідентичними. Зв'язки здійснювалися і близьких до нього партій в основному здійснювалися і здійснюються досі у формі фінансової підтримки партій та окремих кандидатів, перш за все мається на увазі виділення коштів на проведення виборчих компаній. Однак подібні опосередковані зв'язки, що відповідають інтересам бізнесу в цілому, не влаштовують великі корпорації, зацікавлені в отриманні прямої користі від своїх партійних «клієнтів». Тож, зважаючи на сучасні тенденції, зокрема трансформації у сфері економіки, не дивно, що у більшості країн Заходу в останні десятиліття встановлюються безпосередні форми взаємодії партій і великих корпорацій.¹

У США, де на початку 70-х років законом захищені «пожертви» з боку окремих фірм і організацій, поширення набули Комітети політичної дії (КПД), створювані фірмами на «індивідуальній» основі, які збирають кошти у персоналу та акціонерів з подальшою передачею їх на потреби виборчої кампанії того чи іншого кандидата. Масштаби такої діяльності збільшуються: якщо в 1976 р. налічувалося менше 300 КПД корпорацій, то через десять років їх кількість зросла майже в 6 разів (понад 1700). КПД у своїй більшості рішуче підтримали у 80-ті роки кандидатів нової консервативної хвилі, сприявши таким чином перемозі Рейгана і його прихильників. Хоча політична діяльність корпорацій по лінії КПД ведеться на цілком легальній основі, велика кількість американських політиків і політологів висловлюють побоювання з приводу того, що ця діяльність веде до непропорційно великого впливу найбільш потужних угруповань бізнесу на законодавців і законодавчий процес². Такі процеси негативно відображаються на політичній ролі інших суспільних сил, що призводить до послаблення і руйнування основ американської демократії. Проте названа система продовжує діяти і поки що немає ознак її кардинального пере-

гляду. Обговорюються лише можливі жорсткіші обмеження щодо розмірів наданих коштів.

Складніше йде справа в країнах, де узаконені канали зв'язків між партіями і бізнес-угрупованнями. Хронічна нестача коштів у партій на ведення виборчих кампаній і утримання свого апарату при одночасному прагненні корпорацій вийти за допомогою партій та їх лідерів на органи державної влади призводить до поширення незаконних, часто кримінальних зв'язків. Їх періодичні скандальні викриття в Японії, Італії, Франції, ряді інших країн – підтвердження цьому. В умовах, коли в Західній Європі та Японії ставлення до різних форм політичної участі великого бізнесу набагато менш терпиме, ніж у США, його легалізація на американський манер тут найближчим часом малоймовірна. Однак потреба у взаємній підтримці зберігається і навіть зростає, тому значно підвищилися темпи пошуку шляхів співпраці, який влаштовуватиме суспільство в цілому. Тим більше, що державне фінансування партій, як це демонструє досвід низки західно-європейських країн, у кращому випадку допомагає вирішити питання лише частково. Його головним недоліком є те, що партії отримують фінансову підтримку лише після здобуття влади, коли гостра потреба у ресурсах відходить на другий план. До того ж суми, що виділяються державою, є набагато меншими, ніж запити партій. Не допомагають і спроби вирішити проблему шляхом розширення чисельності партій (що автоматично призвело б до збільшення внесків у їхній бюджет), однак навіть масові партії виявляються не в змозі отримати потрібні ресурси. Судячи з усього, збільшення сум, що виділяються найбільшими громадськими групами та організаціями, є об'єктивним фактом політичного життя сучасних демократій.

Дещо по-іншому склалися партійні зв'язки організацій і груп, що представляють членів профспілок. Справа тут не обмежувалося фінансовою підтримкою відповідних партій. У таких країнах, як Великобританія, Швеція, Австралія, профспілки брали активну участь у створенні соціал-демократичних партій, значна частина профорганізацій увійшла в них в як колективні члени. В рамках їх парламентських фракцій функціонували впливові профспілкові групи, які суттєво впливають на законотворчий процес, особливо в періоди лідирування соціал-демократів³.

Однак за останні роки партійні зв'язки профспілок зазнали істотних змін, у країнах з системою колективного членства відбувається або її модифікація (наприклад, у Великобританії лейбористська партія тепер значно обмежує вплив тред-юніонів на встановлення партійної політики і висунення парламентських кандидатів), або повна відмова від неї (як це трапилося в Швеції). Місце жорст-

ких інституційних зв'язків займають більш гнучкі, опосередковані відносини, що дозволяють соціал-демократам претендувати на розширення представництва і в той же час не позбавляють профспілки можливості мати «своїх» людей у парламентах та місцевих органах влади. «Залежність» цих партій від профспілок, хоча й не настільки жорстка, як раніше, але зберігається і надалі.

Зазнає змін й «американська модель» партійно-політичної участі профспілок. Ослаблення традиційної коаліції демократів у зв'язку з «консервативною хвилею» кінця 70-х років так само, як і посилення активності бізнесу по лінії КПД, спонукали американські профспілки включитися до електоральної діяльності. Однак загальна кількість профспілкових КПД і їх фінансові можливості на порядок нижче, ніж у КПД корпорацій.

Загалом протягом 80-х – початку 90-х років 20 століття практично повсюдно знизилася роль профспілок як у сфері партійної політики, так і в електоральному процесі. Головною причиною таких перетворень стала глибока криза профруху через зміни у структурі економіки, «вимивання» таких традиційно добре організованих категорій робітників, як шахтарі, металурги, суднобудівники, текстильники і т. ін. Чималу роль відіграли зміни в соціал – демократії, яка була змушена брати на озброєння неоконсервативні методи та ігнорувати вимоги профспілок. Важливо й те, що змінилося ставлення виборця до профспілок і бізнесу. Профспілки сприймаються тепер здебільшого як виразники сектантських, корпоративних інтересів, які суперечать інтересам суспільства в цілому, натомість бізнес набагато частіше почав асоціюватися з загальнонаціональними інтересами⁴. Причина таких зрушень у масовій свідомості полягає не тільки в кризі цілей і пріоритетів профруху, а й у істотному розширенні соціального представництва бізнесу. Звісно, маються на увазі не привілейовані члени бізнес-еліти, а масові акціонери, які налічують сотні тисяч найманих працівників корпорацій, де нерідко переважають чисто групові корпоративні інтереси. У сукупності вони скоріше відповідають, ніж суперечать тим пріоритетам економічного і соціального розвитку, яких дотримується нині більшість населення країн Заходу. Останній фактор відіграє чималу роль у далекосяжній переорієнтації соціал-демократії, сприяючи все більш вірогідному зближенню з бізнесом.

Крім бізнесу і профспілок, з кінця 60-х – початку 70-х років у країнах Заходу активно про свої позиції заявили такі групи, як екологісти, споживачі, організації феміністок і сексуальних меншин. Для доступу до центрів прийняття рішень вони проявляють активність у партійній діяльності, тим самим гарантуючи певній політичній силі свою електоральну підтримку. Особливо активні в цьо-

му плані еко угруповання, які мають впливові зв'язки не тільки в соціал-демократичних і ліберальних, а й у консервативних партіях. Як відомо, деякі екологічні організації створили власні «зелені» партії для обрання своїх представників у центральні та місцеві органи влади. Однак вузькість цільових установок «зелених» та інших партій полягає у їхній нездатності виступити з широкомасштабними програмами соціально-економічного та політичного розвитку. Така вузькість інтересів робить їх малопродуктивними, спонукаючи більшість екологічних груп до співпраці з впливовими партіями традиційного напрямку.

Узагальнюючи сучасні тенденції політичного представництва, які виводить Г. Піткін, можна стверджувати, що повноцінний політичний процес неможливий без партій та груп інтересів, які є його невід'ємними частинами. Обидва типи об'єднань для реалізації своїх цілей потребують, у першу чергу, встановлення форм взаємодії і співпраці. Незважаючи на чіткий розподіл напрямків роботи між названими видами представництва, головною метою їхньої діяльності залишається боротьба за місце у парламентах і органах місцевого управління. При цьому варто зазначити, що групи інтересів відіграють хоч і важливу, але все ж допоміжну роль. Зокрема, суттєвим чинником постає те, що тільки у разі успіху союзників на виборах вони можуть впливати на процес прийняття державних рішень. На фоні вказаних процесів у світі способи досягнення інтересів громадян різноманітними методами спричиняють еволюцію управлінських механізмів держави, що сприяє розвитку більш адекватного плюралізму. Основою нормальних зв'язків між партіями і групами інтересів є повна самостійність останніх та відсутність будь-яких примусових дій з обох сторін. Сам по собі процес прийняття конкретних державних рішень у законодавчій сфері вимагає постійної і оперативної взаємодії влади з тими, чий інтерес ці рішення зачіпають, і тими, хто має в своєму розпорядженні найбільш цінну інформацію. Не дивно, що в міру розширення державного втручання в різні сфери суспільного життя, насамперед в економіку і соціальні відносини, виникла розгалужена структура прямих, неопосередкованих виборами зв'язків між групами інтересів та органами влади. Як і у випадку з партіями, найбільш активними тут виявилися ті ж бізнес-корпорації і профспілки (простежується й те, що зусилля бізнесу були на порядок значніше профспілок). Г. Піткін пояснює це перш за все широтою і різноманітністю інтересів бізнесу, які порушувалися державним втручанням, а також його неординарним статусом у суспільстві. Проте й досі існує сфера, де представництво бізнесу і профспілок розвивалося майже на рівних, – це сфера трудових відносин, де обидві сторони мають приблизно рів-

ні, хоча й часто прямо протилежні інтереси. Держава у таких відносинах намагається відігравати роль арбітра або посередника.

Таким чином, простежуючи систему взаємовідносин суспільства і держави, політолог Г. Піткін підводить нас до поняття *функціонального представництва* (яке є не територіальним або електоральним) – це особлива система, яка виникає в результаті спільних прагнень держави і груп інтересів. Воно протягом ряду десятиліть є органічною частиною структури політичного управління країн Заходу і відіграє важливу роль у механізмі взаємодії між громадянським суспільством і державою. Без такого роду представництва та взаємодії нормальне (або близьке до нормального) функціонування сучасного суспільного організму було би просто неможливим.

У різних країнах склалися власні, зумовлені національними умовами і традиціями системи функціонального представництва. У той же час є ряд спільних рис та особливостей, властивих всім або майже усім таким системам. До них, насамперед, необхідно віднести наявність спеціальних інститутів і установ, у рамках яких здійснюється діалог представників організованих інтересів і держави. Відбувається формування ефективних способів діяльності таких інститутів. Також практично скрізь існує система неформальних зв'язків, яка відіграє більш важливу роль, ніж формалізовані зв'язки.

Прикладом формалізованих структур є ради або комітети при органах виконавчої влади, що складаються з керівників цих органів, представників однієї або частіше декількох груп інтересів, а також незалежних експертів. Дана система консультативних комітетів досить поширена в країнах Заходу, їх загальна кількість налічує сотні. Більшість існує на постійній основі, частина створюється для пошуків тих чи інших рішень одноразового характеру (в основному у законодавчій сфері, де припиняють діяльність відразу після публікації своїх звітів і рекомендацій).

Є й інші форми інституційних зв'язків між урядовими установами та парламентами, з одного боку, і групами інтересів, з іншого. Так, у Великобританії при соціально-економічних відомствах уже давно функціонують так звані спонсорні підрозділи, до завдань яких входять регулярні зв'язки з галузевими асоціаціями бізнесу та окремими корпораціями. Разом вони виробляють спільні рекомендації для міністерських та урядових рішень. На відміну від консультативних комітетів, дані підрозділи є суто державними і не включають представників груп інтересів.

Ще одним різновидом є установи, наділені розпорядчими та управлінськими функціями і повноваженнями. Типовим прикладом такого роду установ (у Швеції та Великобританії) є органи, які регулюють ринок робочої сили, здійснюють комплекс

заходів з обмеження масштабів і пом'якшення наслідків безробіття, стимуляції територіальної та професійної мобільності робочої сили, підготовки молоді шкільного віку до сучасного виробництва.

Отже, спираючись на науковий доробок Г. Піткін, можна простежити, що у сучасному світі поняття представництва отримало нові способи застосування не лише у політичній системі загалом, але й системі суспільних відносин, включаючи економічну та соціальну взаємодію. З розвитком демократії люди не покидали пошуки підвищення якості представництва та реалізації за його допомогою власних цілей. Суспільство стало більш ретельно обирати представників, спираючись не лише на власні політичні переконання, а й враховуючи походження, зовнішній вигляд та міру впливовості репрезентатора. Зросла тенденція входження нових суспільних угруповань (феміністки, екологісти, етнічні меншини, антидискримінаційні групи) до сфери політичного представництва для утвердження власних позицій. Також підвищений інтерес за відстоювання власних інтересів проявили економічні корпорації та об'єднання.

¹ Pitkin Hanna Fenichel, *The Concept of Representation* / Hanna Fenichel Pitkin. – Berkeley: University of California, 1967. – P. 89.

² Pitkin Hanna Fenichel, *The Concept of Representation* / Hanna Fenichel Pitkin // Berkeley: University of California, 1967 – P. 230.

³ Pitkin Hanna Fenichel, *The Concept of Representation* / Hanna Fenichel Pitkin // Berkeley: University of California, 1967 – P. 53.

⁴ Pitkin Hanna Fenichel, *The Concept of Representation* / Hanna Fenichel Pitkin // Berkeley: University of California, 1967 – P. 192.

УДК 327(477:439)«1991/2011»

© Ірина Мудрієвська
(Київ)

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З УГОРСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ (1991-2011 рр.)

У статті досліджено процес політичної співпраці України з Угорською Республікою упродовж 1991 – 2011 рр., розкрито зміст основних хронологічних періодів політичної взаємодії двох держав, визначено перспективні напрями подальшого двостороннього політичного співробітництва

Ключові слова: двостороннє політичне співробітництво, євроінтеграція, «Східне партнерство», Вишеградська група.